

L'ORIENT ÀRAB

MÉS ENLLÀ DEL PARTICULARISME I L'UNIVERSALISME

Burhan Ghalioun Professor de Sociologia Política. Université de la Sorbonne-Nouvelle, París

La qüestió de l'etnocentrisme i de la diversitat de les cultures ens porta directament a un debat fonamental que ha marcat, des de finals del segle XIX, el naixement de l'antropologia, en particular, i de les ciències humanes, en general, oposant particularisme i universalisme. Ja sabem que els universalistes, els quals van obrir la via de l'estudi de les cultures, consideraven que la cultura era allò propi de l'ésser humà. La cultura tindria des del seu origen aquesta facultat de captar el sentit i d'acumular experiències que condueix a arrencar l'ésser humà de la naturalesa. D'aquesta manera, se separa el món humà del món animal. Mentre aquest últim resta immutable, ja que es fonamenta sobre l'instint i s'aixeca de l'ordre ahistòric de la naturalesa mancada de tota consciència, l'ordre humà es destaca per la intel·ligència i és, consegüentment, evolutiu, fundador de progrés, d'historicitat, de millora i de qualitat moral. Encarna la intervenció reflexiva i voluntària del ser humà sobre la seva condició social i moral. L'ordre humà és el do de la cultura. Per explicar la diversitat de les cultures, ja que l'ésser humà és tan sols un, els universalistes van inventar l'evolucionisme. Aquesta teoria postulava que les societats humanes es distingirien entre elles per la cultura, ja que no viurien en un mateix estadi de l'evolució de la Cultura (amb C majúscula). No obstant això, amb l'evolució, aquestes societats humanes certament s'anirien aproximant unes amb les altres. Per als particularistes, en canvi, aquesta unitat de la cultura humana sorgeix de l'especulació. Cada cultura tindria les seves opcions, els seus codis, sistemes de valors, punts de vista i referències pròpies, fruit d'una inspiració original, i seria el reflex del procés històric particular de la seva constitució i, d'aquesta manera, formaria un sistema tancat que dominaria les maneres de pensament i de comportament dels seus integrants, els quals serien incapços de reconèixer-se dins dels altres sistemes culturals.

L'universalisme, assimilat a la cultura occidental triomfant, va generar al segle XIX la negació de la legitimitat de les altres cultures. Va conduir a justificar l'acció colonial, percebuda en aquell moment com a factor d'alliberament i de civilització. Aquest pensament serà combatut més tard i rebutjat per part de les seves víctimes, com també ho seran les idees de progrés i d'evolucionisme a les quals ha estat associat.

El particularisme cultural, que ha tingut un gran ressò al segle XX, principalment després del procés de descolonització, amb la formació de les identitats nacionals, ha estat recuperat pels segregacionistes i els xenòfobs, els quals veuen el món com un ordre ètnic i volen que cada cultura preservi allò que li és particular, la seva integritat i perennitat, fora de tot mestissatge o alteració.

En la línia del "Segle de les Llums" i de l'universalisme renovat s'inscriu la qüestió de la diversitat de les cultures, la qual encarna el respecte que manifesten aquells que creuen en la unitat profunda d'allò humà, més enllà de les diferències de maneres de ser i de viure. Contràriament, les tendències etnocentristes heretades del nacionalisme sectari vingut a menys es proposen desviar el particularisme de la seva significació original per proclamar la jerarquia de les cultures i instituir la segregació.

El món és a la vegada un i múltiple. Aquesta és la idea que convida a pensar la història de la civilització àrabomusulmana. Per altra banda, aquesta relació simple i natural respecte a la unitat i a la multiplicitat és la que fa la seva grandesa, tot ajudant-la a treballar per a la unificació del ser humà en el respecte de les especificitats.

I és això el que explica el fort dinamisme i la riquesa de la diversitat de la civilització àrabomusulmana. Ja que si aquesta diversitat no és vista com un tancament, sinó en tant que variació, esdevé un enriquiment i les cultures aparèixen com les manifestacions de l'única i la mateixa Cultura, la del ser humà; aquella que no és més que el resultat de la difusió i la generalització de les experiències i invencions de totes les cultures. Aquesta Cultura és convergent per definició, i manifesta en tots els seus aspectes l'existència de múltiples afinitats, intercanvis i préstecs entre les diferents comunitats i nacions.

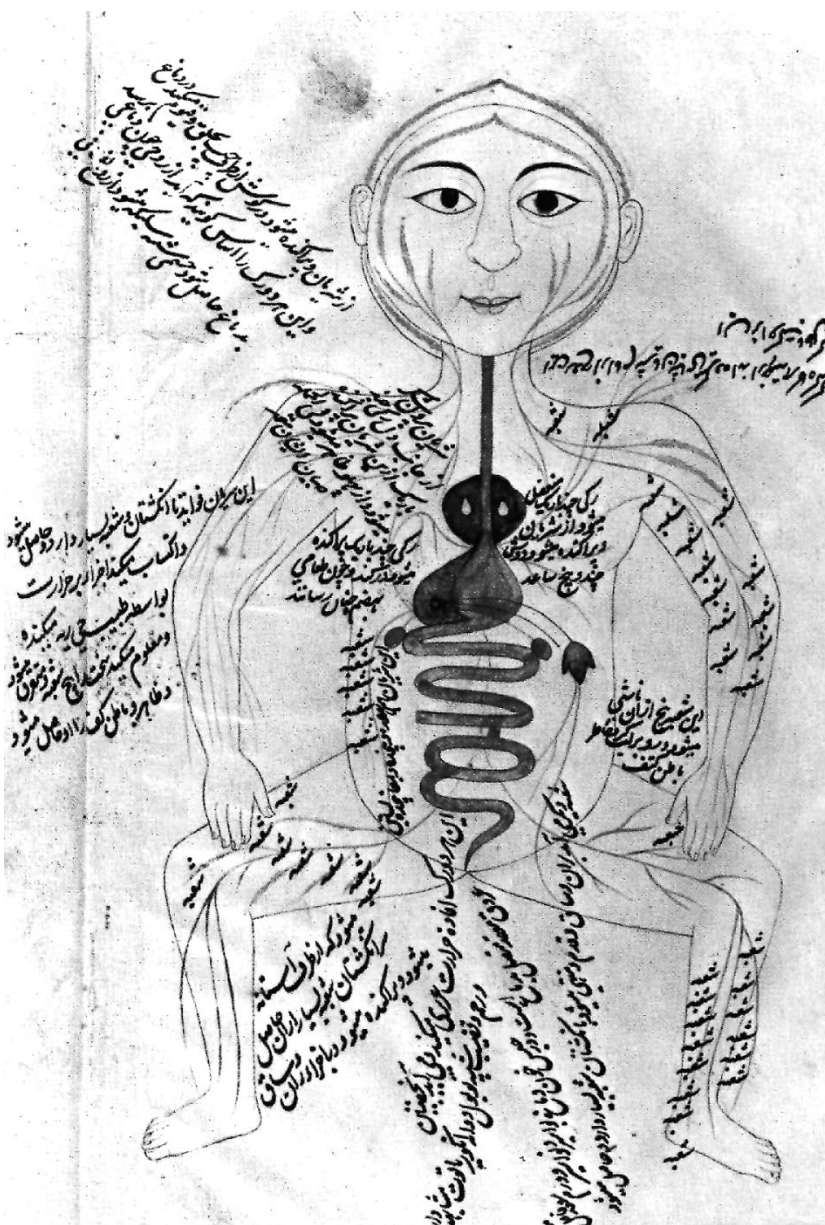
Però per tal de comprendre la dialèctica de l'un i del múltiple, ens cal parlar d'unitat en comptes de parlar de particularisme, i de diversitat en comptes d'universalisme.

Des d'aquesta perspectiva, l'etnocentrisme, segregant la negació de la unitat d'allò humà, apareix com un tancament voluntari, mentre que l'universalisme, el qual té tendència a negar l'autonomia i la diversitat real de l'altre, sembla identificar-se amb l'hegemonisme, per no dir amb l'expansionisme disfressat de la gran o les grans cultures.

La civilització del món àrabomusulmà ha estat, des de tots els punts de vista, la de la unitat i la diversitat: unitat de l'islam i diversitat de cultures, continuïtat de la història i ruptura geopolítica. Situant-se a la cruïlla de la història i de la geografia civilitzacional, esdevé ella mateixa una cruïlla de totes les realitzacions i invencions culturals i materials. La seva unitat no ha estat mai cap altra que no fos l'espiritual i la cultural, i només s'ha pogut mantenir en la mesura que ha deixat via lliure a totes les aspiracions lingüístiques, polítiques, antropològiques per expressar-se, fins i tot afirmar-se. Fonamentant la seva unitat en la capacitat de transcendir les especificitats dels pobles que la componen, sense intentar mai suprimir-los o esborrar-los, s'erigeix en una civilització de la transcendència per excel·lència.

En aquesta civilització de transcendència, que ha aconseguit fer convergir, a més de sintetitzar, els triomfs tècnics provinents de la Xina, les tradicions espirituals de l'Índia, així com el patrimoni filosòfic grec i les maneres de fer occidentals, el Pròxim Orient ha ocupat el lloc central. Sempre ha estat, potser d'al-

guna manera encara ho és, el centre neuràlgic d'aquest univers unitari i plural alhora. Allà sempre es parla de mosaics de pobles i de cultures, de contactes i xocs entre les civilitzacions. El forani s'equivoca sovint, si assimila aquesta diversitat a una segmentació i no es para a mirar, més enllà de l'aparença d'allò que semblen figures irremediabls, la profunda unitat. Aquestes formacions societals plurals són en realitat tan fortes i resistents als alts i baixos de la història com les formacions societals homogènies que ha impulsat el nacionalisme modern. Es beneficien d'un equilibri molt més complex que aquell equilibri de classes sorgit de la revolució industrial i, a més, els permet evacuar molt més fàcilment les tensions internes i assegurar així la regeneració del sistema. Contràriament al que pot semblar, la violència que aquestes tensions generen durant els temps de crisi, sota la forma de desordres comunitaris, no és pas més gran que la violència que produeixen les guerres civils o les revo-

► Làmina de l'anatomia humana. *Antologia mèdica persa del segle XI (calendari musulmà) / XVII*

lucions socials. I és que sovint es tracta d'un curt cicle de caos que prepara el retorn a la normalitat i inicia un ordre molt més estable i durable, mantingut per la jerarquia dels símbols i el repartiment immutable dels rols. Paradoxalment, en el moment en què l'Orient musulmà coneix la seva metamorfosi cap a un sistema de separació de classes i es proposa llançar-se a una guerra social aparentment sense sortida atès l'empobriment de les societats, l'Occident postmodern tendeix, sota l'efecte de la desaparició de les estructures jeràrquiques de classes, a reproduir l'univers de xarxes i tribus. Tant si ho vol com si no, el món occidental apunta cap a la mateixa vocació: està condemnat a acceptar la diferenciació en termes de comunitats d'idees, de creença o pertinença, a obrir-se a les comunitats immigrades, que convergeixen cap a ell, i a reconèixer-se culturalment plural.

La multiplicació de comunitats porta, ja en aquests moments, a què diversos grans estats abandonin les antigues polítiques culturals nacionalistes en benefici del multiculturalisme

Aquests són clarament els casos dels EUA —on, segons el *New York Times* (del 5 de setembre de 2000), el 40% de la població de la ciutat de Nova York és nascuda a l'estranger—, d'Austràlia, del Canadà i cada vegada més de l'Europa unificada. És, en definitiva, el destí de totes les grans civilitzacions a l'edat de la maduresa.

Dit això, per tal que la diversitat de les cultures esdevingui, en un món contemporani com el nostre sotmès a totes les corrents de la globalització, un valor fundador de les relacions de reconeixement, de respecte i d'intercanvi entre les nacions, és necessari a la vegada fugir de l'etnocentrisme negador i de l'universalisme anivellador. Això vol dir que cadascú ha de poder reconèixer en ell mateix la unitat de l'ésser humà i reconèixer-se com a altre dins d'aquesta unitat o, fins i tot, veure a l'altre allà on, aparentment, no hi ha ningú més que un mateix i veure's dins de l'altre com a un mateix. ■